

פסחים מג

משה שווערד

1. רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק א הלכה ג

[1] המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמין בה בני אדם בכ"מ, והקנמון הוא העץ שבא מאיי הודו ושריחו טוב ומתגמרים בו בני אדם, והקדה היא הקושט, וקנה בושם הם הקנים הדקים כתבן האדומים הבאים מאיי הודו וריחן טוב והם ממיני הבשמים שנותנין אותם הרופאים בצרי. השגת הראב"ד: המור הוא הדם הצרור. א"א אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם כל שכן דם חיה טמאה [2] אבל המור הוא האמור בשיר השירים באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי והוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף.

2. רמב"ן על שמות פרק ל פסוק כג

מר דרור חמש מאות הסכימו המפרשים והרב רבי משה (הרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"א ה"ב) מכללם, כי המור הוא הנקרא מוסק ור"א השיב כי איננו בשם אע"פ שריחו טוב ואולי בעבור זה הפרידו הכתוב מן הבשמים והוא הקשה כי כתיב (שה"ש ה א) אריתי מורי, שהוא דבר מלוקט, ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי ועוד מן הכתוב (שם ה ה) וידי נטפו מר ואולי כן הוא בהיותו לח, ויתכן שיאמר "אריתי מורי" בעבור [3] כי הוא דם נצרר בכטן החיה הדומה לצבי הידועה בארץ הודו, ובלכתה בין השיחים בימי החום הגדול מגרדת בנפח ההוא, והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחו ואמר וידי נטפו מר, כי הכתוב ידמה ריחו כאילו ידיו תיטופנה מריח ההוא נטפי מים... ואולי נאמר שהצריך הכתוב להיותו חפשי, לומר שיוקח מן הצבי ההוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו, כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם וזה דבר ברור:

3. כסף משנה הלכות כלי המקדש פרק א הלכה ג

המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו וכו'. זה פשוט בפי העולם לומר שמור הוא מוסק. ובהשגות אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש וכו'. מ"ש שאין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה כ"ש דם חיה טמאה יש לומר שכיון שנשתנה מצורת דם ונעשה כעפר בעלמא והוא בשם מריח ריח טוב ביותר למה יגרע.

4. תוספות מסכת פסחים דף מג עמוד א

למה מנו חכמים את אלו - תימה לרשב"א הא איצטריך למנותם לאשמועינן שהן בלאו ולא בכרת ותירץ ר"י דלא הוה ליה לאשמועינן אלא תרי מינייהו חד לנוקשה בעיניה וחד ע"י תערובת ...

5. שערים מצויינים בהלכה

דף מג. ונוקשה בעיניה. פרש"י רע ואינו ראוי לאכילה. וכ"כ הר"ן במשנה. ובמס' מנחות (נד.) פרש"י, נוקשה לשון רעוע, כלומר חמץ שפל. וביאר המג"א (סי' תמב) דהיינו דמעולם לא היה ראוי לאכילה, ומ"מ ראוי קצת לאכילה, דהא כתב הר"ן דגזרו דילמא אתי למיכל מיניה, ואם פע"א היה ראוי לאכילה, אסורה עד שיפסול מאכילת כלב. ובפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ב

בוה, הרי זה חמץ נוקשה, והחכמים אסרוהו באכילה ובהנאה, והצריכו ג"כ לבערו, גזירה

שמא ישכח ויאכל ממנה בפסת, שע"י הדחק ראוי הוא לאכילה, עכ"ד. ובוזה ניחא לשון "נוקשה", דכתיב (משפטים כג-לג) "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש" ובתרגום "יהון לך לתקלה", ופי' בספורנו שכתם בארצך יגרום שתעבוד אלההון, וכן מצינו (תשא לד-יב) "פן יהיה למוקש בקרבך". וכן כתב בשו"ת חלקת יואב (סי' כא) דלשון נוקשה הוא משורש (עקב ז-טז) "כי מוקש הוא לך", וכן (משלי ו-ב) "נקשת באמרי פיך", ופירושו מכשול.

6. ספר דבר יעקב

ה' שיאור ישרף - שיאור הוי חמץ נוקשה, ומדקתני ישרף, הוכיח הרשב"א [בתוס' לעיל ב. ד"ה אור] שאע"פ שלפי ר"ת ליכא בחמץ נוקשה איסור ב"י, מ"מ חייבים לבערו מן העולם, דלא פלוג רבנן. ולפי מש"כ התוס' [מב.] שמבערו מהשולחן וא"צ לבערו מן העולם, קשה למה שיאור ישרף. הקרבן נתנאל [אות ה] והמג"א [סימן תמב-א] והשעה"מ [חמץ ד-ח] בשם ספר ראש יוסף מותרים דהכא מיירי בנעשה שיאור ביו"ט, דא"א להשהותו שמא יעשה חמץ גמור, וא"א לאפותו דכיון שמדרבנן אסור באכילה, אין כאן צורך אוכל נפש, ולכן קאמר שורפו, וכמש"כ הב"ח שאם נעשה חמץ ביו"ט מותר לשרפו ביו"ט.

7. ספר דבר יעקב

ו' ר"מ היא דתניא שאור ישרף וכו' שמעינן ליה לר"מ נוקשה בעיניה בלאו וכ"ש חמץ דגן גמור על ידי תערובת - הקה"י [סימן לז] מביא קושית המנחת ברוך [סימן מד] שמקשה מה הדמיון למשנתנו, הרי שיאור הוי חמץ נוקשה מחמת שלא החמץ כל צרכו [אבל ראוי לאכילה], ובמשנה מיירי לענין חמץ נוקשה דג' אומניות שהוא חמץ גמור שהחמץ לגמרי אלא שאינו ראוי לאכילה. הקה"י מתרץ ששניהם כלולים בדרשה דכל מחמצת שמרבה ללאו בין חמץ שאינו גמור כמו שיאור, ובין אכילה שאינה גמורה כמו חמץ דהני ג' אומניות.

8. שפת אמת על פסחים דף מג/א

ברש"י ד"ה שיאור כו' והאי לאו דנוקשה כו' כל ריבויא הוא כדלקמן. נ"ל דבריו דמריבויא דכל מרבינן כל מה דאפשר תערובת ונוקשה ומשו"ה איכא נמי מלקות בתערובת. דאי נימא דקרא מרבה נוקשה לחוד ותערובת אתי בק"ו מנוקשה איך ילפינן מלקות לתערובת דהא אין עונשין מה"ד ובזה י"ל מ"ש התוס' ד"ה ואלו דאמאי לא אמרי' דמשו"ה לא חשיב נוקשה משום דכ"ש הוא. ולהנ"ל א"ש דמ"מ כיון דמפורש בברייתא הטעם דעירובו בלאו משום דכתי' כל הו"ל לפרש ג"כ נוקשה. דמצד כ"ש לחוד אין מזהירין מן הדין רק משום דהוא כ"ש מרבינן לי' ג"כ מהאי קרא ראוי לפרש בהדיא דמרבי נמי נוקשה מדכתי' כל. דאל"כ י"ל דמשמע לי' ריבויא דקרא על עירובו לחוד ונוקשה אינו בלאו דאע"ג דנוקשה חמור מה בכך כיון דא"מ מן הדין כנ"ל. ובזה מיושב ג"כ מ"ש המהרש"א דאמאי לא הוכיחו כן מברייתא קמייתא. ולהנ"ל א"ש דמברייתא דלעיל אין ראי' כיון דאין מפורש בה הלימוד לתערובת שפיר י"ל דלא חשיב נוקשה משום דכ"ש הוא כנ"ל נכון:

9. ספר דבר יעקב

אומרת וכ"ש חמץ ע"י תערובת, [מבאר הנרכ"א שאין כאן לימוד בק"ו, אלא לימוד מדברי האמורא שדרש הקרא לענין חמץ נוקשה שהי' חידוש טפי, כ"ש שידרוש לענין חמץ ע"י תערובת שהי' פחות חידוש.]

10. תוספות ישנים מסכת יומא דף עד עמוד א

רבי יוחנן אמר אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי. מיהו עיקר טעמא דר' יוחנן דדריש ליה לקמן מקרא דכל חלב [וא"כ מלקי נמי לקי] דהכי משמע דמירי קרא דכל חלב מדקאמר אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה כו' [וקשה] דהוה ליה למימר לרבי יוחנן הלכה כרבי שמעון ולריש לקיש כרבנן ועוד דרבי יוחנן גופיה קאמר בגמרא פרק שלשה מינין (דף לה ב) ופרק אלו עוברין (דף מג ב) כל איסורים שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר כו' ואי חצי שיעור לקי צירוף למה לי ואומר רבי דלאו קושיא היא דכולהו כרבנן סבירא להו מדלא שני ליה ריש לקיש הכא הדיא כרבי שמעון ואנא דאמרי' כרבנן אלא ע"כ הכא לענין איסורא דקרא דכל חלב לא מירי אלא באיסור בעלמא ובסוף פרק גיד הנשה (דף קג ב) בעי ר' יוחנן שיעור שלם למלקות דאמרינן התם אבר מן החי שחלקו מבחון פטור מבפנים בתוך פיו רבי יוחנן אמר חייב הרי נהנה גרונו בכזית כו' מיהו קשה לה"ר אלתנן דמאי שנא דהכא לא יליף מכל חלב אלא איסור אזהרה בעלמא ולא מלקות ואילו בפסחים בפרק אלו עוברין (דף מג ב) יליף מכל מחמצת לא תאכלו דגן גמור ע"י תערובות ונוקשה בעיניה בלאו דמאי שנא כל מחמצת לא תאכלו מכל חלב לא תאכלו ויש לחלק בדרשות כו':

11. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף מג עמוד ב

ח"ש בחמץ יש בו חידוש: הרמב"ן פ"א מחו"מ ה"ז כתב דאיכא ילפותא מקרא לאסור חמץ בכל שהוא. וצ"ב מהו הדין המיוחד בחמץ דבעי ילפותא הרי חצי שיעור אסור בכה"ת כולה. וכתב באחייעזר דנתחדש מקרא באופן מיוחד בחמץ דאסור אפי' כל שהוא משא"כ בשאר איסורין לא אסור רק חצי שיעור כפשוטו [וד"ו: דוחק גדול הוא דמ"ש חצי לרבע וכו'. וצ"ב]. ויש מהאחרונים שביארו כוונת הרמב"ם דלעולם דין חצי שיעור אינו אלא כשחזי לאצטרופי לשיעור וא"כ אם יאכל בסוף שביעי של פסח חצי שיעור שא"י להצטרף לשיעור תוך הפסח יהיה מותר ובזה נתחדש לגבי פסח דחצי שיעור אסור שם בלא חצי לאצטרופיה. (ועי' מ"ש להלן מ"ה ע"א במשנה).

12. ספר דבר יעקב

[יד] רב נחמן אמר ר"א היא וכו' ושמעינן ליה לר"א דאמר חמץ דגן גמור ע"י תערובת בלאו וכ"ש נוקשה בעיניה - המהרש"א מקשה שלפי סברת רב נחמן המשנה הוי זה וא"צ לומר זה, שבתחילה קתני חידוש יותר גדול שיש איסור לא בחמץ ע"י תערובת [בארבעה מיני מדינה], ואח"כ קתני חידוש יותר קטן שיש איסור לאו בחמץ נוקשה [בשלושה מיני אומנות]. ומתוך דהוי לא זו אף זו לענין שליכא חיוב כרת.

13. ספר דבר יעקב

טו] וחכמים אומרים על חמץ דגן גמור ענוש כרת על עירובו בלא כלום – הר"ף הביא דברי חכמים. וכתבו הראשונים [בעה"מ ומלחמות ור"ן ורא"ש] שהר"ף פוסק כמו חכמים. הבעה"מ חולק וסובר שהלכה כר"א שחמץ ע"י תערובת אסור בלאו, כיון שסתם משנה קתני כוותיה. המלחמות והרא"ש דוחים דכאן אין הלכה כסתם משנה כיון שהוי סתם ואח"כ מחלוקת [להלן מה:]. הר"ף מוסיף שלפי רבנן לא לקי אבל איסורא איכא. וכי אמרי דלא לקי ה"מ היכא דליכא דלית בנדי אכילת פרס כגון כותח הבבלי וכיו"ב אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס גם לפי רבנן לקי. הר"ף והרמב"ם [חמץ א-ו] כתבו שאם יש כזית בכדי אכילת פרס עובר בלאו ולקי. המ"מ והכס"מ מביאים דעת הרמב"ן שאם יש כזית בכדי אכילת פרס הוי ככל חמץ שחייב כרת.

והא דאיסורא איכא מבארים הר"ן ומהר"ם חלאה דהוי איסור מה"ת מדין חצי שיעור אסור מה"ת [יזמא עד.]. הריטב"א והמאירי מביאים בזה מחלוקת, י"א שהוי איסור מה"ת וי"א שדוקא לענין איסור בעין איכא איסור מה"ת בחצי שיעור, אבל כשהוא בתערובת ליכא איסור מה"ת אלא מדרבנן. וכתב הר"ן דלפי מאי דקיי"ל כרבנן על עירובו בלא כלום, כ"ש שעל חמץ נוקשה בעיניה בלא כלום. ודוקא חמץ ע"י תערובת איכא איסור מה"ת מדין חצי שיעור, אבל בחמץ נוקשה ליכא איסור מה"ת אבל מדרבנן איכא איסור. וכן פוסק הטור [סימן תמב הובא בקרבן נתנאל אות מ].

14. ספר דבר יעקב

יח] רד"ה לכל עונשין – מכאן שהנשים חייבות על כל לא תעשה שבתורה שהרי עונשן מלקות – רש"י מפרש שמזה שהנשים חייבות מלקות איכא ראייה שהן מזהרות על הלאוין.

15. ספר מנחת חינוך - מצוה ח - אות ד

ונוהגת בזכרים ונקבות וכו'... דהנה מבואר בקידושין ל"ה ע"א על הא דמבואר במשנה שם כ"ט ע"א דכל מצות לא תעשה נשים חייבות, אמרינן מנא הני מילי, אמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי ר' ישמעאל אמר קרא [במדבר ה', ו'] איש או אשה כי יעשו, השהו הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ופירש"י בד"ה לכל עונשין, ולאווין עונשין מלקות הן עכ"ל, א"כ בלא דרב יהודה אמר רב היו נשים פטורות ממצות לא תעשה, אך מהיקשא דרב יהודה אמר רב חייבות. ובאמת מבואר מדבריו דהוקשו לכל עונשין ולאווין עונשין הם, א"כ אינו מוכח מדרב יהודה אמר רב רק לאווין שיש בהם מלקות, אבל לאווין שאין בהם מלקות לא מוכח, א"כ אין מזהרות הנשים כלל, וגם מהפסוק איש או אשה כי יעשו, אפשר דהוקשו בלאווין שיש בהם מעשה, אבל בלאווין שאין בהם מעשה לא הוקשו כלל ואין הנשים מזהרות, א"כ כאן דאין לוקין על לאו זה כמבואר בסמוך [אות ז' וח'] דהוי לאו שאין בו מעשה וגם ניתק לעשה, א"כ מגלן דנשים חייבות [וע"ע לקמן סוף האות ד"ה ונראה]...

16. ספר דבר יעקב

א] והני נשי הואיל וליתנהו בקום אכול מצה דהויא ליה מצות עשה שהזמן גרמא – האחרונים חוקרים [ע"י חמד מערכת מ אות קלו, קנ"ו] השיעורים קידושין סימן יט-ד] האם הסיבה שנשים פטורות הוי בגלל שהזמן גרם למצוה או דזמן גרמא אינו סיבה לפטור, ואין זה אלא סימן שנשים פטורות ממצוות שיש בהן סימן זה.

ומביא הקונ' השיעורים שהאבודרהם כתב [תפילת חול שער ג' וכ"כ הכל בו מילה עג] שהתורה פטרה נשים כיון שמצוה שמוגבלת בזמן אין סיפק ביד האשה לעשותה כיון דמשועבדת לבעלה. החינוך [מצוה רצ"ו] סובר שאשה חייבת בעשה דיו"ט. ומבארים המנ"ח והמל"מ [בהגהות לחינוך] ושעה"מ [הל' עכו"ם יב-ג] דהחינוך ס"ל כמו שיטת הר"ן [קידו' לד.] דהיכא דאשה חייבת בלאו חייבת בעשה.

17. תוספות מסכת פסחים דף מג עמוד ב

סלקא דעתך אמינא כל שישנו בקום אכול מצה - תימה לר"י היכי סלקא דעתך למידרש הכי אדרבה איפכא יש לדרוש דלחומרא מקשינן [1] ואור"י דס"ד דאורחיה דקרא דסיפא מפרש לרישיה משום הכי אמר דבאכילת מצה תלוי דכתיבא בסוף ...

18. ספר דבר יעקב

איסורא [מספק] ולא לענין עונשין כגון מלקות או מיתה. ולפי' ה'ה הכא אילו היה הלימוד משום דחומרא מקשינן לא היה אפשר לתת עונש מלקות על אכילת חמץ במזיד והטאת בשוגג. והתוס' שלא תירצו כן ס"ל דלחומרא אינו בתורת ספק אלא דין ודאי, וכן הוכיח רע"א [בתשובה ח"ג סימן יז] מהתוס' כאן והתוס' ב"ק [ג. ד"ה דומיא] דהתוס' ס"ל שהוי מדה בתורה שמקשינן לחומרא, ממילא הא דלחומרא מקשינן אינו מדין ספק אלא הוי דין ודאי. ומכאן מקשה רע"א על הפמ"ג שנקט שמספיקא הוא דמקשינן לחומרא.

ב] תד"ה סלקא וכו' תימה לר"י היכי ס"ד למידרש הכי אדרבה איפכא יש לדרוש דלחומרא מקשינן - המצפה איתן והשפ"א מביאים הפמ"ג [פתיחה הכוללת לאר"ח ח"א אות י ויד] שכתב דהא דלחומרא מקשינן הוי מספק ולכן מהני רק לענין

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף מג עמוד ב

... ולכאורה יש לתרץ דכאן גבי איסור אכילת חמץ אי תקיש לחומרא גם יצא מכאן קולא דאי תאכל חמץ בשוגג תחויב בקרבן ויהיה כאן קולא גבי איסור הבאת חולין בעזרה וכן באמת ת"י ריב"א על קו' התוס' (הובא בתורא"ש ובתוס' שאנץ). והא דתוס' לא ת"י הכי צ"ל דס"ל דזה שאוסרים אותה באכילת חמץ קרי חומרא והא דמחייבת מקרבן זה כבר כתוצאה מזה וזה כבר אחרי שנפק שאסורה בחמץ שזה חומרא, לא איכפ"ל מה שבתוצאה מכך יצא קולא ג"כ. (והא דלא פ"י ריב"א דיש כאן ג"כ קולא גבי מלקות דאי תאכל נוקשה תילקי וקשרינן איסור לא יוסיף פן יוסיף צ"ל דשאני איסור דחולין בעזרה שהוא בעצם והזוירות בזה מוטל עלינו משא"כ מלקות וצ"ב).

20. תוספות מסכת פסחים דף מג עמוד ב

... [2] ועוד יש לומר דהכא יש לדרוש יותר היתר לנשים משום ג"ש דט"ו מחג הסוכות והווי מיפטרי ממצה כמו מסוכה דפטר להו בהדיא בפ' הישן (סוכה כח). מהלכה למשה מסיני יש מקשים למה נשים אין חייבות בציצי' משום דכל שישנו בלבישת שעטנז ישנו בגדילים כדדרשינן בערכין (דף ג:) גבי כהנים ולפירוש ר"י דפ"י דמסיפא לרישא סברא לדרוש קשה להפך שלא יהו נשים חייבות בכלאים וכי תימא ה"נ והא בפ"ק דביצה (דף יד:) משמע דכלאים לא חזו למידי.

21. ספר דבר יעקב

למחצת, כיון שכן הדין נותן שלענין זה אין היקש אלא הדין כמו הכלל שנשים חייבות בלאו ופטורות מהעשה. [ב.] התוס' [יבמות ד.] תירצו דהיקשא לתפילין שמיניה ילפינן לפטור נשים ממ"ע שהזמן גרמא, עדיף על הסמוכין דציצית לכלאים. [ג.] המהר"ם חלאה [מג.] מתרץ שלגבי ציצית נאמר - וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', ולכן נשים שאינן חייבות בכל המצוות נתמעטו.

ד] בא"ד - יש מקשים למה נשים אין חייבות בציצית משום דכל שישנו בלבישת שעטנז ישנו בגדילים - וכן מקשים הרמב"ן, הר"ן והריטב"א בקידו' [לד.] וכן מקשים התוס' [יבמות ד.] ושכו' כ:] למה נשים פטורות מציצית, הרי הוקש לאיסור כלאים, וא"כ נימא דכמו שנשים חייבות בלאו דכלאים כך יהיו חייבות במצות ציצית. [א.] הרמב"ן, הר"ן והריטב"א מתרצים שגבי מצה דורשים משום שליכא למידרש מילתא אחרית, אבל לגבי ציצית דורשים מהסמוכים למיפטר כלאים בציצית. והר"ן מוסיף דמסתבר טפי ללמוד היתר כלאים בציצית משום שכן משמע פשטיה דקרא, גדילים תעשה לך מהכלאים. הרמב"ן מוסיף דבכה"ג לא אומרים אין היקש

22. משך חכמה על שמות פרק יב פסוק יט

שבעת וכו' שאור לא ימצא בבתיכם - כי אינו ראוי לשום אדם, כי כל אוכל מחמצת בין נשים בין אנשים ונכרתה ולכן לא ימצא בבתיכם, ולהוראה זו כתב בתיכם כי בית הוא מכונה מי שיש לו אשה וכמו שאמרו (ע' שמות רבה כח-ב) בית ישראל אלו הנשים כו' (סוף פ"ב דשביעית מזה דמרבי רבנן מכי כל הנשים) והוא טעם, לכן לא שייך למידרש מכי דרשא אחרנא, אבל גבי כל המנחה כו' (ויקרא ב, יא) לא תעשה חמץ כי כל שאור כו' אין זה טעם מספיק, דהא אפילו לאחר קמיצת המנחה שירים של כהן ג"כ המחמץ לוקה (מנחות נה), לכן מרבה מכי לרבות עירובו, ומסולק קושיית הגמ' ריש אלו עוברין, (פסחים מג) לכן אמר קשיא ולא תיובתא, דאיכא תירוץ כמוש"כ ז"ל (ע' רשב"ם ב"ב נב ד"ה כדשלח). וע"ד הפשט אמר חלקם נתתי מאשי (ויקרא ו, י) והוא כאלו זכה האש בכולן והם זכו מהאש, לכן חמץ שאסור להקטיר גם לכהנים אסור לאכול, ועיין במדרש תשא פ' מ"א (סימן ג) א"ל איני מבקש אלא מה שבתוך פיך כו' ודו"ק היטב.

23. ספר דבר יעקב

ז] רד"ה אין היתר וכו' ואי איכא מיין לחודה כזית למה לי קרא - השפת אמת מקשה דאיצטרך קרא כדי שלא נאמר שהיין שהתערב בפת התבטל, וכמו שאומרת הגמ' [להלן מד:] נזיר ששרה פתו ביין ויש ביין לחודיה כזית איכא חידוש שחייב אע"פ שהי בתערובת. מיהו י"ל דאף שהי חידוש מ"מ א"צ לזה לימוד מפסוק.

24. ספר דבר יעקב

ט] רד"ה אף שאור בל תקטירו - גמי היתר מצטרף לאיסור וכו' ואינן מעורבין אלא כל אחד ניכר - רש"י מבאר דין היתר מצטרף לאיסור באופן שהאיסור ניכר. התוס' מבארים דמיירי באופן שהאיסור נתערב. לפי פירש"י זערי מבאר הברייתא כך. מכל לומדים לחייב על מקצת שאור דהיינו שחייבים על חצי כזית שאור וחצי כזית מצה שאינם מעורבים, וחייבים משום שהיתר מצטרף לאיסור. ומכי לומדים שחייב על תערובת שאור דהיינו שחייב על הקטרת חצי כזית שאור שמעורב עם מצה ואינו ניכר. הקר"ש [אות קעד] והקה"י [שבועות סימן טז-א] מבארים המחלוקת בין רש"י לתוס', שהתוס' ס"ל דגדר היתר מצטרף לאיסור הוא שההיתר עצמו נהפך להיות איסור, וזה שייך רק היכא שהם מעורבים, אבל כשכל אחד בפני עצמו לא שייך

לומר שההיתר נעשה איסור. [וכ"כ המלחמות שהיתר עצמו נעשה איסור]. ורש"י סובר שאין ההיתר נהפך לאיסור אלא מצטרף לאיסור לעשותו לשיעור כזית כדי שיחול שם אכילה על כל הדבר, וממילא חייב על חלק האיסור שבו, אבל היכא שנתערבו, ההיתר עצמו נהפך לאיסור ולזה א"צ להגיע לדין היתר נהפך לאיסור.

כתב רבינו דוד שרש"י לא מפרש שמיירי במעורבים משום שבכה"ג יהיה חייב מדין טעם כעיקר גם למ"ד אין היתר מצטרף לאיסור. [וכ"כ הקר"ש [אות קעד] עיין להלן אות י].

25. ספר דבר יעקב

וכתב הקו"ש שלפי התוס' כאן שס"ל שדין היתר מצטרף לאיסור נאמר בתערובת, לכאורה קשה מה נ"מ מדין היתר מצטרף לאיסור תיפוק ליה מדין טעם כעיקר. ותירץ שע"כ התוס' יסברו כמו הר"ש שמדין טעם כעיקר אין ההיתר מצטרף לשיעור כזית, ולזה בעיני דין היתר מצטרף לאיסור, אבל לפי רש"י שסובר שמדין טעם כעיקר ההיתר נעשה כולו איסור ומצטרף להשלים כזית, מוכרח רש"י לשיטתו לומר שהיתר מצטרף לאיסור מיירי כששניהם בעין.

[תד"ה כמאן וכו' נראה לר"י דזעירי משמע ליה דשאור היתר מצטרף לאיסור מדקתני עירובו מניין וכו' - שיטת התוס' היא דהיתר מצטרף לאיסור מיירי בתערובת. ולכאורה קשה דא"כ האיסור בטל. ולכאורה י"ל דמיירי באופן שליכא ביטול. מיהו כתבו התוס' [להלן מד. ד"ה אלא] שלפי רבנן מיירי דוקא כשהאיסור היה יותר מההיתר או שניהם שוות, ולפי ר"א דרשינן מכל לרבות אפילו האיסור מרעט.

26. שערים מצויינים בהלכה

אין היתר מצטרף לאיסור כו'. [בסוגיא זו מצינו ג' ענינים: א] היתר מצטרף לאיסור, ב] טעם כעיקר, ג] כדי אכילת פרס, וכבר האריכו בזה הראשונים, ע"י בבעה"מ ובמלחמות, וצריך לפרשם כדי שלא יתבלבלו בלימוד: א] היתר מצטרף לאיסור היינו שנתערב ממשו של איסור בהיתר, ואין כזית מהאיסור לבדו, אלא בהצטרפו עם ההיתר, וכיון שאכל שיעור כזית, הרי נהנה גרונו, ולשיטת רש"י כאן ולקמן (מה). אפי' לא נתערבו, אלא דאכל חצי זית איסור וחצי זית היתר בבת אחת, וכ"כ במאירי, וע"י בבעה"מ ובמלחמות שיש עוד חילוקים ביניהם. ב] טעם כעיקר היינו שנפל איסור בהיתר, ונטלו משם, אלא שנשאר שם הטעם, וכש"כ כשהאיסור הוא דבר לח ונבלע בפת, וכן אם נתערב רוטב של איסור בהיתר לח, והיה שם ממשו של איסור. ג] כזית בכדי אכילת פרס היינו שנתערב איסור בהיתר, וההיתר יותר הרבה מהאיסור, באופן כשיאכל דבר זה, יהא כזית מהאיסור עצמו, קודם שישהה זמן שיעור אכילה כד' ביצים, וזהו אכילת פרס לשיטת רש"י לקמן, ובמס' עירובין ד. ד"ה פרס, ולשיטת הרמב"ם (חומ"צ פ"א ה"ו) הוא כשיעור ג' ביצים, וכ' הדעות הובאו בשו"ע (או"ח סי' תריב ס"ד), וע"ש עוד (סי' תריח ס"ז) ובמג"א (שם סק"ז). ולשער זמן זה לפי השעון, ע"י מש"כ בשמ"ב (ח"ג סי' קלג ס"ק יג).

1. חשוקי חמד פסחים דף מג עמוד א

חמץ דגן גמור על ידי תערובת לא

לערב קמח חמוץ בקמח של היתר כדי לקיים מצות מצה

שאלה. בזמן השואה היה לקבוצת יהודים בגטו, קמח כשר לאפיית מצות, אך לא היה מספיק לכל הקבוצה לצורך אכילת כזית מצה, ולאחד מהיהודים שם היה קמח חמוץ שהיה חייב לבערו, הסתפק האם הוא חייב לבערו כיוון שהקמח היה שם דבר של פקות נפש, ולמוכרה לנכרי לא היה שייך דלא היו שם נכרים, הגה אחד רעיון נערבב את הקמח החמוץ עם הקמח שאינו חמוץ, ונרויח בכפליים לא נצטרך לזרוק את הקמח, וגם יהיה לכולם כזית מצה בליל הסדר, ונסתפקו א. האם הדבר מותר או דאין מבטלין איסור לכתחילה? ב. האם בדרך זו יקיים מצות תשביתו? ג. האם יצאו ידי חובתם בתערובת קמח זו ידי חובת אכילת כזית מצה?

תשובה. א. ביטול איסור לכתחילה - כתב השו"ע (יור"ד סימן צט ס"ה) דאין מבטלין איסור לכתחילה, ובנידוננו אם יערבב את הקמחים קודם זמן האיסור, כדי שיבטל ברוב ויוכל לאכלם בפסח, כתב המשנ"ב (סימן תנג סק"ב) דנחלקו האחרונים בזה, די"א דמותר כיון דלא מקרי מבטל איסור לכתחילה שאסור כיון דהוא קודם פסח ועדיין לא הגיע זמן איסורו, ורוב הפוסקים אוסרים דכיון דמערבב אדעתא דלאכול אותם בפסח הו"ל כמבטל בזמן איסורו, ומ"מ בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על המקילין, ובענייננו אין לך שעת הדחק גדול מזה.

אולם אם יערבבם בערב פסח לאחר זמן איסורו, כתב השו"ע (סימן תמז ס"ד) וז"ל: אם נתערבב החמץ קודם הפסח [אפילו לאחר שש. משנ"ב ס"ק כח] ונתבטל בששים אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו, ויש אוסרים, וכתב הרמ"א ונוהגים כסברא הראשונה בכל תערובות שהוא לה בלח, וכתב המשנ"ב (ס"ק לב) דקמח בקמח מקרי לה בלח, וא"כ אם היה מתערבב החמץ מאליו היה מותר לאוכלו כדכתב שם המשנ"ב (ס"ק לג) דבדבר שהוא חשיב כלח מותר אף לאוכלו בפסח.

ויתכן שמותר אפילו לערבבו בידים לאחר זמן איסורו, ואף על פי שכתב השו"ע (יור"ד סימן צט ס"ה) שאם עבר וביטל את האיסור במזיד אסור למבטל עצמו אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו, נראה דבענייננו אין זה נקרא ביטול איסור אלא ביטול היתר, כיון דהוי פיקוח נפש ומותר להם לאכול את הקמח החמוץ בפסח, ובאופן זה שמערבבים מורידים את חומרת האיסור ומותר לכתחילה לערבבו.

ב. קיום מצות תשביתו - נחלקו האחרונים המבטל חמץ ברוב אם קיים בזה מצות תשביתו, בשו"ת נודע ביהודה (או"ח תנינא סימן צא בד"ה ומעתה י"ל) כתב בפשיטות דבזה לא קיים העשה דתשביתו הואיל והחמץ עדיין בעין רק שהוא אינו מכירו, וכ"כ בשו"ת רע"א (סימן יט) דבדואי לא מקיים בזה עשה דהשבתה דהא אינו מושבת מהעולם. מאידך בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן שלו ס"ח) כתב דסברא זו דלא קיים העשה בביטול רוב אינה מוכרחת, די"ל דחשיב מושבת, דעכשיו אין כאן חמץ כלל דנהפך להיות מצה.

אולם כל זה כאשר עבר על כל יראה וצריך עכשיו לקיים העשה, כיון דבל יראה הוא לא הניתק לעשה, אבל בענייננו דעדיין לא עבר על כל יראה, כיון דבל יראה להרבה פוסקים אינו עובר עד הלילה, כמבואר במשנ"ב (סימן תמג סק"א) אם יערבבנו ברוב לכו"ע לא יעבור בפסח על כל יראה, כדכתבו שם הנודע ביהודה ורע"א, דלאחר שכבר עירבם אינו יכול לקיים את העשה, כיון דכבר ראוי לאכילה בפסח.

ג. קיום מצות אכילת מצה - לענין אם יצאו ידי חובת אכילת כזית מצה, יעוין בשו"ת עונג יום טוב (או"ח סימן ד) דדבר המתבטל ברוב הוא מחלוקת רש"י ותוס' אם מצטרפים להשלים השיעור, דלדעת תוס' אין הביטול יכול להפוך את האיסור להיתר שיצטרף לשיעור, ולרש"י יכול לצרפו, וא"כ לשיטת התוס' כולם לא יצאו ידי חובתן בכזית מצה.

אלא שנראה שאעפ"כ צריך לערב את החמץ, כיון שאם לא יערבבו אותו, אותו שיש לו את הקמח החמוץ יאכל חמץ בפסח, וכל ישראל ערבים שאחד לא יאכל חמץ בפסח.

ונראה דאם יש להם יותר מששים נגד הקמח החמוץ, צריכים לערבב רק כמה שצריכים בשביל הששים, ואת השאר יאפו בנפרד ולאחר מכן יעשו גורל מי יקבל מן המצה המהודרת שיוצאים בה אף לשיטת התוס', ומי יקבל מהמצה הכשרה לשיטת רש"י.